

А.К. Дойла, выслеживали немецких агентов. Примером может служить серия романов А. Кристи с молодыми и энергичными супругами в роли секретных агентов. В традициях Бакена написан «Секретный отряд» («The Secret Vanguard») Майкла Иннеса (Innes Michael - псевдоним литературоведа и романиста Дж.И.М. Стюарта (Stewart J.I.M., 1906-1994)), также заметно отличавшийся от его же детективов. К этой линии шпионского романа примыкают приключенческая история «Негодяй» («Rogue Male»), завершённая в «Суде над негодяем» («Rogue Justice») Джеффри Хаусхолда (Household Geoffrey, 1900-1988), и авантурные романы Алистера Маклина (MacLean Alistair, 1922-1988) о конвоях, сопровождавших в годы второй мировой войны суда с оружием в Мурманск («Корабль Его Величества «Улисс»» - «H.M.S. Ulysses»; «Пушки острова Наварон» - «The Guns of Navarone» и др.).

Источники и литература:

1. Кестхейи Т. Анатомия детектива Текст. / Т. Кестхейи. – Будапешт: Корвина, 1989. – 261 с.
2. Киплинг Р. Ким / Р. Киплинг. – М.: Вита Нова, 2009. – 205 с.
3. Купер Дж. Ф. Шпион / Дж. Ф. Купер. – М.: Альфа-книга, 2011. – 496 с.
4. Ле Карре Дж. Шпион, выйди вон! / Дж. Ле Карре. – М.: Эксмо, 2012. – 576 с.
5. Овалов Л. Секретное оружие / Л. Овалов. – М.: Атлантида, 2004. – 524 с.
6. Руднев В. П. Культура и детектив / В.П. Руднев // Даугава (Рига). – 1988. - No.12. – С. 114–118.
7. Руднев В. П. Словарь культуры XX века / В.П. Руднев. – М.: Аграф, 1997. – 384 с.
8. Руднев В. П. Читатель-убийца / В. П. Руднев // Прочь от реальности: Исследования по философии текста. II. – М., 2000. – С. 374–393.
9. Семенов Ю. С. Бриллианты для диктатуры пролетариата. Пароль не нужен. Нежность / С. Семенов. – М.: Комсом. правда, 2009. – 591 с.
10. Хоста М. Шпионский роман. Попытка краткого обзора. [Электронный ресурс] / М. Хоста, А. Верховский. – Режим доступа к книге : <http://www.agentura.ru/forum/archive/4047.html>
11. Шейнин Л. Военная тайна / Л. Шейнин. – М.: Лумина, 1987. – 736 с.
12. Энциклопедический словарь английской литературы XX века / [отв. ред. А.П. Саруханян]. – М.: Наука, 2005. – 541 с.

Литвиненко О.Ю.

УДК 81'373:398.9:130.123

ВІДОБРАЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНОГО КОДУ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ МІФОЛОГІЗОВАНІ ЕТИКЕТНІ ПЕРФОРМАТИВНІ ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНІ СПОЛУЧЕННЯ

Анотація. У статті схарактеризовано міфологізовані перформативні фразеологізовані сполучення з компонентами-темпоронімами на позначення певного проміжку часу чи періоду життя людини, зафіксовані в ґрунтовних для української фразеології фольклорних і лексикографічних працях XIX – поч. XX ст. Компоненти перформативних фразеологізованих сполучень співвідносяться з темпоральним кодом культури. Підґрунтям для виникнення таких одиниць стали світоглядні міфологічні уявлення українців.

Ключові слова: перформативні фразеологізовані сполучення, темпороніми, час, компонент, етнокод, код культури.

Аннотация. В статье охарактеризованы мифологизированные перформативные фразеологизированные сочетания с компонентами-темпоронимами, которые обозначают определенный промежуток времени или период жизни человека, зафиксированные в основополагающих для украинской фразеологии фольклорных и лексикографических работах XIX – нач. XX ст. Компоненты перформативных фразеологизированных сочетаний соотносятся с темпоральным кодом культуры. Основой для появления подобных единиц стали мифологические представления украинцев.

Ключевые слова: перформативные фразеологизированные сочетания, темпоронимы, время, компонент, этнокод, код культуры.

Summary. The article describes mythologized performative phraseological combinations with components - temporonims. The time as a category of the worldview of Ukrainians adequately reflected in the language, in particular, in the performative phraseological combinations that are equivalent to the action. The analysis of idiomatic material gave an opportunity to highlight the group of performative phraseological combinations with such component-temporonims as “century”, “period” “time”, “hour”. Specifics of the listed temporonims is to interpret their semantics. Thus, in the Ukrainian language, the word “age” means health, strength; “period”, “time” mean good luck, profit; the word “time” brings together all of these values. Such components of the performative phraseological combinations correspond with the temporal culture code, which represents the images through the time notation. The article reveals that the performative phraseological combinations correlate with the mythological ethnical code and combine axiological and qualificative cultural codes that are associated with the good / evil binary opposition and religious ethnical culture code that represented in these performative phraseological combinations by such components - theonyms as “God”, “Lord”. The basis for the emergence of such units are certain standards behavior of Ukrainians, due to the philosophical notions of Ukrainians. Object of research is the fundamental for the Ukrainian phraseology and lexicography of XIX - early XX century.

Key words: performative phraseological units, temporonims, time, component, ethno-code, code of culture.

Час, будучи фундаментальним поняттям науки, залишається одним із найтаємніших феноменів світу і свідомості людини. Найбільш повно та точно час реалізується в культурі, про що говорить М. С. Каган «... час є одним з найістотніших чинників культури та духовного життя індивідуума...» [8; 117]. Науковці стверджують, що ідея часу зумовлює особливості національного менталітету і всю систему цінностей, бо саме різниця в розумінні часу є основою різноманітності культур, зокрема, те чи інше трактування часу характеризує історичний тип культури. Так, в первісному суспільстві панувало розуміння часу як циклічного, причому минуле сприймалося лише як недалеко минуле, а сьогодення та майбутнє – як повторення минулого. Саме тому життя первісної людини було немов «позачасове», те, що вже було, могло збігатися з його ж повторенням сьогодні або ж майбутньому, події минулого, теперішнього та майбутнього сприймаються як події одного порядку, що протікають в одній тимчасовій тривалості» [3; 106]. Культура етносу створюється і формується, передається і зберігається, трансформуючись через код. Код є своєрідним інструментом доступу до базових елементів культури, наявних у будь-якому предметі діяльності людини [13; 62]. У концептуальній групі кодів, що базуються на підставі смислової єдності елементів, співвіднесених із матеріальним змістом, виділено темпоральний код, у якому репрезентуються образи через позначення часу. У лінгвістиці темпоральністю називається вся сукупність засобів вираження за допомогою мови сутності фізичного і філософського аспектів категорії часу. Час як категорія картини світу українців знаходить адекватний відбиток в мові, зокрема в етикетних перформативних фразеологізованих сполученнях (далі – ПФС), що еквівалентні дії. Перформатив входить до контексту життєвих подій, створюючи соціальну, комунікативну або міжособистісну ситуацію, що тягне за собою певні наслідки, наприклад створення позитивної або негативної атмосфери.

Актуальність дослідження етикетних ПФС з компонентами-темпоронімами в етнокультурологічному аспекті зумовлена необхідністю з'ясувати специфіку темпоронімів *вік, пора, час, година* в структурі етикетних ПФС та їх вплив на семантику висловлювання задля отримання доступу до розуміння сучасного світобачення українського етносу.

Метою статті є виявлення та характеристика етикетних ПФС з компонентами-темпоронімами, підґрунтям для виникнення яких стали певні стереотипні етикетні норми поведінки українського народу, зумовлені світоглядними уявленнями.

Об'єктом дослідження обрано етикетні ПФС з компонентами-темпоронімами, що сформувалися на основі міфологічних уявлень українців.

Досить ґрунтовно категорія темпоральності знайшла своє відображення у фразеологічних групах, які етимологічно пов'язані з етнофразеологією і вивчаються з точки зору духовної культури, зокрема міфології, етикету, менталітету, обрядовості тощо. Мотивацію ФО через темпоральний код культури досліджували Д. Б. Гудков, М. Л. Ковшова, В. В. Красних, Л. В. Савченко, В. М. Телія та інші, але, на нашу думку, це відкрите поле для лінгвокультурологічних та етнолінгвістичних досліджень.

Сприйняття і відбивання часу по-різному здійснюється в етнокультурах і, відповідно, неоднаково відбивається в системі мови і фразеології зокрема. У давнину в слов'ян, не було такого абстрактного уявлення про час, як зараз. Саме тому набір слів, яким позначалося це поняття, був, з одного боку, прив'язаний до конкретних асоціацій, а, з іншого, концентрований і нерозділений за смыслом. В. М. Мокієнко подає сім загальних найменувань часу в слов'ян: *время* (verme), *год* (godъ, godina), *час* (časъ), *доба* (doba), *рок* (rokъ), *пора* (pora) і *век* (věkъ). Не всі вони зберегли в сучасних слов'янських мовах свою часову цілісність і самостійність. Про те, що ці слова позначали різні аспекти часу в мові предків, свідчить сучасна різниця значень. Так слово *час* у болгарській мові позначає 'годину', у сербській і хорватській – 'мить', у більшості слов'янських мов (словенській, польській, чеській, словацькій, білоруській) – має загальне хронологічне значення. В українській мові *час* поєднує два значення – 'часу' та 'погоди', що відображає давній взаємозв'язок цих понять [11; 13]. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. фіксує такі визначення поняття *час*: *часъ* – 1. Одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка виявляється в тривалості буття; 2. Міра тривалості всього, що відбувається, існує; 3. Визначений період, строк [14; 531-532]. Лексеми, що раніше позначали *час* та згодом розійшлися слов'янськими мовами за смыслом, хоча й були синонімами, але вже на початку свого існування мали певні відмінності, які з'явилися від етимологічного імпульсу, тобто вихідного значення їх кореня.

В українській фразеології збереглися ФО, що репрезентують у своєму образі уявлення про добрі та лихі години, мотивовані віруваннями, бо у світорозумінні українців важливе місце займали вірування, пов'язані з пересторогами, обмеженнями тощо [13; 132]. Тому в етикетній поведінці повсякденного життя використовувалися вербальні етикетні ПФС з темпоронімами *вік, пора, час, година*, задля створення позитивної або негативної атмосфери в конкретній ситуації.

Аналіз фразеологічного матеріалу дає можливість виокремити такі групи етикетних ПФС з компонентами-темпоронімами, які, відповідно, співвідносяться з темпоральним КК:

1. Етикетні ПФС з компонентом-темпоронімом *вік*: *дай ти боже довгий вік* [3; 2; 20]; *дай ти боже довгий вік, абис лежъив сїм лїт на єден бїк* [3; 2; 20]; *дай, Боже, вику довгого, щастя доброго, таланъ въ головы, долю нидъ бикъ, а здоровья нехай вкрывае* [12; 3]; *хай тобі Бог дає вік – и щасливий і добрий* [12; 225]. Лексема *вік* праслов'янське *věkъ* «сила, здоров'я людини, життя»; – споріднене з литовським *viėkas* «сила, життя», *veikti* «діяти, робити», латинським *veikt* «домогтися, подолати» [7; 397]. Подані етикетні ПФС спрямовані на побажання сили, здоров'я протягом життя.

2. Етикетні ПФС з компонентами-темпоронімами *час, пора*: *даї Боже у добру пору йак з'їшоу шоб так і сп'їкс'а; дай, Боже, час и пору добру* – 'як починають роботу' [12; 445]; *шоб у добрий час пошила ї багато молодка принесла; даї Боже у добрий час йак у л'удеї так і у нас / даї / Боже добру днену звисилети родену, в щасливу годину вродився* – 'кожному новонародженому

ВІДОБРАЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНОГО КОДУ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ МІФОЛОГІЗОВАНІ ЕТИКЕТНІ ПЕРФОРМАТИВНІ ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНІ СПОЛУЧЕННЯ

бажають, аби вродився б в щасливу годину' [3; 3; 348]; *дай, Боже! – Роби жь, небоже; дай, Боже, чась добрый* [6; 155]; *Господы поможы въ добрый чась почать и въ добрый пожатъ* [9; 111]; *в божий чыс!* – *'говорять виправляючи когось із хати, або в дорожу або засаджуючи його за якусь роботу'* [3; 1; 99]; *счастливой дороги!* – *дай Боже, час добрый* [5; 127]. Лексеми *час* і *пора* на сьогодні багато в чому взаємозамінні: *час навчання – пора навчання, золотий час юності – золота пора юності*. У стилістичному відношенні *пора* поетичніше, ніж нейтрально ремарковане слово *час*. Така стилістична відмінність обумовлена виникненням слова *пора*. Його зближують із такими російськими словами, як *порить* (бути в хорошому стані; бути корисним); *спорить* (бути вдалим); *спориться* (вдаватися); *спорый* (успішний, швидкий, об'ємистий). Давньоруське та церковнослов'янське *споръ* означало «рясний», а болгарське *спор* – це прибуток, урожай. Тобто спочатку *пора* іменувала *'вдалий, щасливий, урожайний час'* [9; 19]. Отже, подані етикетні ПФС спрямовані на побажання удачі, прибутку, врожаю.

3. Етикетні ПФС з компонентом-темпоронімом *година*: *дай Боже щасливу*

годину – 'вимовляє той, що входить у хату' [3; 1; 368]; *дай Боже у добрий час почате а иче у л'пниий кончите; дай Боже у добру годину шуб худоба здорова була; дай, Боже, щб твоя воля, та коли б и годинка (що доці поспіль йдуть)* [12; 66];

У окрему групу виділяємо ПФС з компонентом-темпоронімом *година*, які мають негативну семантику й оформлені як мікротексти проклять у наказовій формі: *щоб тебе не минула лиха година* [12; 193]; *щоб на тебе пришла чорна година* [12; 193]; *хай на вас лиха година! – ... ссяде (або: вдарить)* [12; 193]; *щоб тебе лиха година знала* [12; 193]; *побий (побила б) тебе лиха година! – ... та нещаслива* [12; 193]; *щоб тебе не минула лиха година* [12; 193]; *іди в лихий чыс та в куцу годину!... зломану* [3; 230]; *куца би ти година була* [3, с. 331]; *іди в поганий чыс та в лиху годину* [3; 558]. Лексема «*година*» походить від давньоруського слова *годъ* (час, строк) [5; 20]. На сьогодні в українській мові *година* позначає 1/24 доби, так само як і в чеській, словацькій, польській мовах, але раніше це слово позначало різні проміжки часу – *час, пора*, тобто мало узагальнене хронологічне значення.

У структурі етикетних ПФС з компонентами-темпоронімами, що репрезентують темпоральний код, продуктивно використовуються компоненти, виражені якісними прикметниками. Як правило, етикетні ПФС з компонентами-темпоронімами *вік, пора, час* сформовані за такою структурою: синтетична або аналітична парадигма наказового способу (*дай, хай, помози*) + звернення до вищої сили (*Бог, Господы*) + якісний прикметник (*довгий, щасливий, добрий*) + темпороніми (*вік, пора, час*). Такі ПФС, як правило, наділені позитивною семантикою. Зазначені компоненти вказують на поєднання темпорального коду культури з іншими, зокрема аксіологічним (надання оцінки явищам, предметам: *довгий, щасливий, добрий*), кваліфікативним (якісні характеристики явищ, предметів: *довгий, щасливий, добрий*) та релігійно-теонімним етнокодом культури (*Бог, Господь*).

ПФС у формі проклять мають таку структуру: синтетична або аналітична парадигма наказового способу (*щоб, хай, побий, іди*) + форми звернення до реципієнта (-ів) (*тебе, вас*) + дієслова (*не минути, прийти, сісти, вдарити*) + якісні прикметники з негативною семантикою (*лиха, чорна, куца, нещаслива, зламана*) + темпороніми (*час, година*). Вони поєднують темпоральний, аксіологічний, кваліфікативний коди культури. ПФС з компонентом-темпоронімом *година* є бінарними, тобто мають в своєму складі протилежні компоненти *лиха, куца, чорна / добра (година), нещаслива / щаслива (година)*.

Отже, етикетні ПФС з компонентами-темпоронімами відображають одну зі сторін духовної культури народу та слугують своєрідним транслятором світоглядних уявлень людини, оскільки створені на підставі архаїчної віри в надзвичайну силу вимовленого слова і міфологізованість часу. Специфіка темпоронімів *вік, пора, час, година* в структурі етикетних ПФС полягає в інтерпретації їх семантики. Так, *вік* – означає здоров'я, силу; *пора, час* – вдачу, прибуток; *година* – об'єднує всі зазначені значення. Виявлено, що етикетні ПФС з компонентами-темпоронімами корелюють у полі міфологічного етнокоду, бо категорія часу є міфологізованою – сакральний час першотворення, першоподій і першопричин. Поєднують аксіологічний і кваліфікативний культурні коди, які пов'язані з бінарною опозицією *добро / зло*, релігійний етнокод культури, який у етикетних ПФС репрезентується за допомоги компонентів-теонімів *Бог, Господь*, через що етикетні ПФС набувають позитивної семантики.

Джерела та література:

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. [Текст] / Н. Д. Арутюнова // М. : Язык русской культуры, 1999 – 896 с.
2. Войтович Валерій. Українська міфологія. – Вид. 2-ге, стереотип. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.
3. Галицько-руські народні приповідки / Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. – Т. 1-3. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка, 1901-1910.
4. Гуревич А. Я. Время как проблема истории культуры / А. Я. Гуревич // Вопросы философии : – 1969. – № 3. – С. 105–116.
5. Дубровський В. Московсько-Українська Фразеологія / В. Дубровський. – Київ : Друкарня б. Київської Друкарської Спілки, 1917. – 148 с.
6. Закревський М. В. Малоросійськія пословицы, поговорки и загадки и Галицкія приповідки / М. В. Закревський // Старосвітській бандуриста. – М. , 1860. – Кн. II. – С. 139 – 230.
7. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / Ред. – кол. : О. С. Мельничук (голова ред.) та ін.. – К. : Наук. думка, 1983.

8. Каган М. С. Время как философская проблема / М. С. Каган // Вопросы философии : – 1982. – № 10. – С. 117–124.
9. Комаров М. Нова збірка народних малоруських приказокъ, прислів'ївъ, помовокъ, загадокъ и замовлянь / М. Комаров. – Одесса : Типо-літографія Е.И. Фесенко, 1890. – 125 с.
10. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
11. Мокиенко В. М. Загадки русской фразеологии. – 2-е изд., перераб. – СПб. : «Авалон», «Азбука-классика», 2007. – 256 с.
12. Номис М. Українські приказки, прислів'я и таке інше / М. Номис. – СПб, 1864. – 304 с.
13. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти / Любов Савченко // Сімферополь : Доля, 2013. – 600 с.
14. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. Т. 2. К. : Наукова думка, 1978. Підготовка електронного видання: «ІЗБОРНИК» <http://litopys.kiev.ua/15.XI.2006>

Касьяненко Т.А.

УДК 811.161.2'243:378.147

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті розглянуто й визначено особливості вивчення української мови як іноземної у вищих навчальних закладах мистецького профілю, зокрема, реалізацію принципів професійно-орієнтованого підходу до навчання, як домінуючої особливості вивчення української мови як іноземної у мистецьких ВНЗ. Зосереджено увагу на проблемах розробки багатоаспектної моделі підручника для іноземних студентів з української мови для мистецьких ВНЗ.

Ключові слова: українська мова як іноземна, студенти-іноземці, вищий мистецький навчальний заклад, підручник, професійно-орієнтований підхід до навчання.

Аннотация. В статье определены особенности обучения иностранных студентов украинскому языку в высших учебных заведениях по направлению «Искусство», в частности, рассмотрена реализация принципов профессионально-ориентированного подхода к обучению украинскому языку в вузах искусств как доминирующей составляющей языкового образования иностранцев, а также сосредоточено внимание на проблемах разработки многоаспектной модели учебника для иностранных студентов по украинскому языку для высших учебных заведений искусств.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, студенты-иностранцы, вуз искусств, учебник, методика обучения, профессионально-ориентированный подход к обучению.

Summary. The article defines the features of teaching Ukrainian language by foreign students in higher education institutions in the direction of "Art". In particular, it considers the implementation of the principles of professional-oriented approach to learning the Ukrainian language in universities of art, as the dominant component of foreign language education. The article also focuses on the development problems of multidimensional model of a textbook in Ukrainian language for foreign students in higher education of Arts, which take into account the study specifics, that at this stage are a common problem in the process of studying of Ukrainian language by foreign students regardless of their country of origin. One of the most effective educational tools, which has a multi-faceted capabilities of formation the professionally language competence of foreign students, we assume the creation of a multidimensional model of the electronic textbook.

Keywords: Ukrainian as a foreign language, foreign students, the University of Arts, textbook, teaching methodology, professionally-oriented approach to learning.

Особливість сучасного стану навчання іноземних студентів української мови полягає у модернізації методичної і методологічної освітньої парадигми відповідно до вимог Болонської конвенції, Концепції мовної підготовки іноземців [4], яка є невід'ємною складовою державної Концепції мовної освіти, положень загальноєвропейських документів з мовної освіти та мовної ситуації, що склалася в Україні. Як зазначає вчена Н. Ушакова, «Сучасна освіта має яскраво виражений міжнародний характер, а проблема навчання іноземних студентів є однією з найважливіших у міжнародному освітньому співробітництві [3, 225]». Крім того, українська мова для іноземних студентів є не лише навчальною дисципліною для формування вмінь міжкультурної комунікації, а й засобом професійного навчання.

Головними чинниками організації мовної підготовки є освітній стандарт, система навчальних програм і система засобів навчання. Освітній стандарт у мовній підготовці іноземців визначений наявними програмами з української та російської мов як іноземних, затвердженими та рекомендованими Міністерством освіти і науки України. Програми розроблено відповідно до комунікативних потреб різних категорій іноземних громадян, які здобувають вищу освіту в українських вищих навчальних закладах. Необхідність оптимізації навчання іноземців мови вимагає співвіднесення існуючих програм з української/російської мови із загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземними мовами Common European Framework of Reference – CEFR.

Разом з тим, викладання української мови іноземним студентам в Україні має багато невирішених проблем, що зумовлено рядом чинників, серед яких недостатня розробленість методики викладання української мови як іноземної, невідповідність кількості та якості підручників з української мови для іноземців потребам навчання тощо. Крім того, в кінці 1990-х років відбулися зміни в системі підготовки іноземних студентів, серед яких – зміна контингенту студентів у зв'язку із появою нових пріоритетів у